

Vztah otce a dcery

- **Komunikační problémy**
- **Otec v mnoha rolích**
- **Rady rodičům**
- **Jak o vztah pečovat**
- **Nezvládnuté hry v rodině**

Tomáš Novák

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Motto:

MUDr. Rudolf Kampf, obvodní lékař v Hroznové Lhotě byl ve své době, zhruba kolem roku 1896, moderní a úspěšný muž. Ocenil jej i sám císař. Udělil mu medaili za zvládnutí epidemie cholery v okolí místa působiště. Ještě coby svobodná, mu v ordinaci pomáhala dcera Apoléna. Byla to dosti těžká a nebezpečná práce. Obvodní lékař tehdy dělával skutečně veškerou medicínu, neb do nemocnice bylo povozem daleko. Navíc nebylo zvykem tam jezdit. Otec dceři na povzbuzení, ale i jako dezinfekci nabízel své cigarety. Kouřil tzv. egyptky, silné cigarety bez filtru. O zdravotním riziku se ještě nic nevědělo. Dcera si tehdy na egyptky zvykla. V pozdějších letech se Apoléna mnohokrát pokusila přestat kouřit, a to bez úspěchu. Nic nepomohlo, že si její nekuřáctví přál i její manžel, muž, pro něhož jinak učinila ráda vždy vše. Nutno ovšem dodat, že otec a mnoho let po něm i jeho dcera zemřeli takřka devadesátiletí.

(Příběh, tradovaný coby rodinné stříbro o otci a dceři v roce raz dva aneb ovlivnění tátou může být různé...)

„Kdykoliv se mne kdokoliv zeptá, kdo je můj životní vzor, tak neodpovídám jako spousta lidí: Jaromír Jágr, Komenský nebo Helena Vondráčková. Já hrdě odpovídám: Můj táta... A jsem pyšná, že to mohu říci. A ať si říká, kdo chce, co chce, i já ve svém partnerovi hledám kus tatkovy osobnosti...”

(Dvacetiletá vysokoškolačka roku 2008
v seminární práci „Dopis mému otci“)

„Můj otec je inteligentní muž s darem černého humoru. Jeho funkce živitele rodiny je nesporná. Co se týče výchovy či dobrých vztahů v rámci rodiny je bohužel nepoužitelný.”

(Spolužačka výše jmenované
v seminární práci „Dopis mému otci“)

PhDr. Tomáš Novák
Blanka Dvořáčková

VZTAH OTCE A DCERY

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3746. publikaci

Odpovědná redaktorka Jana Maršálková
Sazba a zlom Martina Hukalová
Počet stran 128
Vydání 1., 2009

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2009
Cover Photo © profimedia.cz

ISBN 978-80-247-2078-4 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6540-2 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

ÚVODEM	7
1. VIZITKA A SCÉNÁŘ „PRVNÍHO MUŽE“	13
Otec v roli hodně zaměstnaného muže	15
Otec v roli velkého kritika	15
Otec v roli malého velkého kritika	16
Otec v roli pasivní	17
Otec v roli cizince	17
Otec v roli ideálu	18
Otec v roli osudového muže	20
Když otec vezme osudovou roli do svých rukou	21
2. JÍZDNÍ ŘÁD NEJEN PRO OTCE	23
Jsem v pohodě	24
Otcovská autorita – mýtus, nebo realita?	27
Prababička a pradědeček mohou za všechno?	29
Co k tomu dodat po půl století?	31
3. JAK SI LIDÉ TAKÉ HRAJÍ	33
Typický hráč	38
G rovnice – průvodce hrou	39
A co děti?	39
Tři roviny rolí otce dcery	40
Pověz mi, zrcadlo, jakou kdo má roli!	42
Co se hrami?	71
Adié, dramatický trojúhelník	73
4. ODVRÁCENÁ TVÁŘ NEZVLÁDNUÝCH HER V RODINĚ	75
Ty idiote, blbče, tupče, krávo!	77
Týrání nejsou jen rány a nadávky	78
Nenápadné trápení aneb O jedné iluzi	86

5. TAHY MEZI VZTAHY	91
6. PÁNOVÉ A DÁMY, NEZNĚLO VÁM V UŠÍCH?	105
7. KDYŽ SE SYSTÉM POLÁME...	107
Zdánlivá maličkost	111
Test: Jaké máte sebevědomí?	112
Moje „soupeřka“ je o 31 let mladší.	120
ZÁVĚREM	123
PŘEČTĚTE SI	125

Úvodem

Na počátku byl „projekt rodina“. Začal jsem psát tématem poradenským, a tudíž i publicisticky nejděčnějším – *Jak se domluvit s tchyní*. Poté jsem v nakladatelství Grada psal o sourozencích, dále o matkách a dcerách, se spolu-autorkou i o matkách a synech, jakož i o otcích a synech. Recenzentka časopisu Psychologie dnes se zeptala, zda seriál nebude zakončen tématem „*Dědeček a vnoučata*“. Což o to, bylo by to lákavé. V Gradě ale roku 1997 vyšla vynikající kniha Zdeňka Matějčka a Zdeňka Dytrycha *Radosti a strasti prarodičů aneb Když máme vnoučata*. Jinak, a hlavně lépe bychom dané téma napsat nedokázali.

Teprve nyní, coby poslední z daného projektu, přichází na řadu téma „otec a dcera“. Jde o završení odborného zájmu, jehož prvním osobním výstupem byl časopisecký text *Nové rysy role otce* (Novák, T., Čs. pediatrie, 43, 1988, č. 10, 625–626). V něm je mimo jiné citován i názor polské psycholožky K. Neugebauerové, která se obává, zda zájem otce o dítě, a o dceru zvláště, není v některých případech jen zástěrkou umožňující trestat matku na emocionální rovině. Prosadit se vůči ní jako rozumnější pán tvorstva. Mementem této snahy a pravým opakem nových rysů v otcovské roli je tamtéž citovaný povzdech humoristy: „*Dnešní pán rozumný je tuňťa. Bud' fňuká a polyká prášky, nebo huláká po hospodách.*“ Ze zmíněného článku ještě jednu citaci, a to názoru gynekologa D. Kvíze. Ten se před jednadvaceti lety ptal: „*Není příliš mnoho příslušníků dnešní generace mladých mužů-otců determinováno svým drsně nedbalým životním stylem, těmi pivnicemi s jejich plytkými tlachy, těmi řvavými vášněmi na tribunách stadionů, než aby třeba i přítomnost při porodu jejich dítěte mohla nějak významně pozměnit jejich generační indolenci a zušlechtit nějak jejich pro ně už typickou emocionální letargii?*“ Tato řečnická otázka byla položena přesně v době, kdy se narodily dívky, které v roce 2008 napsaly své dopisy otci, s nimiž v textu pracujeme.

Existence svátků a jejich akceptace mezi lidmi sama o sobě příliš informací neposkytuje. Fakt ovšem je, že v onom osmdesátém osmém byl u nás Den matek svátkem zapomenutým, o Dni otců nikdo neuvažoval a MDŽ byl ironický přezdívan „mužů den žádoucí“. To pro směs nejapných frází, trapných dárků, a poté bujarých oslav pro muže a nevázané ženy. V internetové anketě ze dne 11. května 2008 odpovědělo 3 705 respondentů kladně na otázku, zda vedle Dne matek slavit i Den otců. Záporně na dotaz odpovědělo pouhých 1 476 respondentů.

Spojení otce a dcery je značně osudové, pro život podstatné, ale do jisté míry i dnes na okraji zájmu. Téma vyžaduje objektivitu a je nutné na ně hledět jak z pohledu muže, tak ženy. Také proto jsem požádal o pomoc spoluautorku. I ona měla tatínka. Nicméně těžiště zkušeností, které v dané sféře získala, vyplývá z její praxe coby porodní asistentky. Již v raných fázích vztahu je zřejmé, že:

Každý muž chce syna, ale touží po dceři.

Otec je prvním mužem v životě dcery a dcera je poslední ženou, kterou dokáže ovlivnit.

Tolik rčení neznámých autorů, kterým nelze upřít bystrý pohled na situaci, nepostrádající prvků paradoxu. V časech, v nichž se příliš nedaří trvale využitelným vzorům mužského chování, to otcové obecně nemají lehké. Zhruba každý druhý, při notném optimismu každý třetí z nich, nezažil u svých rodičů bezproblémový obraz partnerství a výchovné spolupráce. Pokud jim osud nenabídl život s mladší sestrou, nemají mnohdy o specifiku výchovy dívek ponětí.

Paradoxní situace otců vynikne i při letmém pročtení článků nebo knih o výchově vydaných v posledním desetiletí. Na jedné straně je zdůrazňována důležitost angažovanosti otce jako mužského vzoru, obvyklý je povzdech nad příliš feminizovanou výchovou. Ten může v citlivé duši vyvolat představu o jisté méněcennosti výchovy dítěte ženami. Na straně druhé je hlavní směr osvětových a odborných informací jednoznačně centrován k matce. Pokud by se některý převážně či jen spíše mužský časopis, čímž nemyslíme periodikum pornografické, hodlal nesmazatelně zapsat do dějin české žurnalistiky, má

šanci. Stačí uveřejnit článek o výchově zejména malého dítěte. Ve srovnatelně převážně ženském časopise by obdobný text nebyl žádnou novinkou.

Otec se má o výchovu zajímat coby o doplněk, neboť tím dítěti předvede, jak se chová řádný muž. Ne tedy proto, že kontakt s dítětem obohacuje obě pohlaví a přináší nové kvality partnerskému vztahu. A nejen to. Ludmila Trapková a Vladislav Chvála, autoři učebnice *Rodinná terapie psychosociálních poruch* (Praha, Portál 2004) publikovali v MFD 26. dubna 2008 rozsáhlý článek *Děti s ďábelským věnem*. Zmíněným „věnem“ rozumí se vyrůstání v rodině bez otce, jakož i „smazávání rozdílů mezi otcovstvím a mateřstvím“. Jako jeden z odstrašujících příkladů uvádějí „diskusi o zákonu, podle něhož by napříště ženy mohly získat dítě cestou asistované reprodukce, aniž by měly partnera, který by se přihlásil k otcovství...“ Nesdílíme takto vyhraněný přístup a termín „ďábelské věno“ nám připadá poněkud nadsazený, leč nad názory skutečně špičkových odborníků nelze jen tak mávnout rukou.

Existují specializované časopisy zabývající se péčí a výchovou dětí předškolního věku, jež jsou určené matkám. Občas se v nich objeví článek typu „*Dejte šanci také tatínkům!*“ Přesto je ovšem táta na okraji zájmu. I klasik české dětské psychologie Z. Matějček nestaví ženy a muže vedle sebe, byť píše: „*Mateřské chování vůči dítěti není omezeno pouze na biologické matky, nýbrž jde o univerzální chování všech lidí. Také otcové, jiní muži, a dokonce již děti v pozdním školním věku jsou schopni tohoto typicky mateřského chování...*“ Lze se zeptat proč „mateřské“, když je to chování rodičovské. Vždyť v roce 2008 se na plný úvazek o dítě stará 1,4 % mužů na rodičovské dovolené. Profesor Matějček by zřejmě dodal, že pouze o průkopníky. I tito vzácní mužové bývají pod dozorem a působí obvykle doma pouze na částečný úvazek. Maminky i babičky mají oproti otcům poněkud zbytnělé pečovatelské a ochranné vlohy. I když chodí do zaměstnání a na rodičovské dovolené je táta, věnují se dítěti výrazně víc, než jak činí v opačném případě muži. V době, kdy jsou doma oba rodiče, otcové spíše podporují zvědavost, tvořivost a odvalu.

A je zde zase paradox. Je-li třeba zajistit docházku dítěte do různých kroužků, tj. jeho odvoz z domova na místo a po ukončení návrat domů, zajišťují to výrazně častěji matky. A to kroužky zcela jistě podporují výše zmíněné kvality – zvědavost, tvořivost a odvalu.

Zapojení otce do péče o dítě naráží i na konzervativní okolí. Ve výzkumech veřejného mínění se zhruba dvě třetiny tázaných domnívá, že muž má rodinu živit a žena pečovat o děti. O „otcovských kvótách“, tj. o části rodičovské dovolené vyhrazené pouze mužům, se u nás ani nemluví. Návrh patřičného ministerstva, odsouhlasený ekonomickými ministry – týden mateřské dovolené pro muže – je sice reálný, ale více než symbolický. Málo prostoru u nás dostávají zahraniční výzkumy ukazující, že muži v domácnosti bývají se svojí rolí spokojeni. To platí i ve srovnání s jinými dospělými muži. V otcovské roli výrazně roste jejich sebedůvěra, dále jsou vůči dětem více empatičtí než jiní muži. Typickým výsledkem je i snížení konformity v otázce tradičních mužských rolí.

Praxe v tuzemsku, zdá se, poněkud pokulhává za teorií. Klasické výzkumy Michaela Lamba a Johna Bowlbyho inspirovaly v poslední čtvrtině minulého století mnoho vědců. Potvrdily se hypotézy o nezastupitelnosti otce při formování osobnosti dítěte a stejně tak o nebezpečích, přinášejících jeho nepřítomnost. Je trochu paradox moderní doby, že zjištění, jež dále citujeme, vešly do obecného povědomí zřejmě nejvíce v souvislosti s *Revolucí v porozvodové péči o děti*, což je titul knihy R. A. Warshaka bojující za stejná práva otců na dítě, jako jsou práva matek. Tedy ne v důsledku slunné pohody, ale jejího pravého opaku – rozvodového boje. Nechme ho ale stranou.

To, co děti od narození opravdu potřebují, je pocit jistoty ve vztazích ke „svým“ lidem. Jsou schopny navázat úzký kontakt s oběma rodiči, respektive s lidmi, jež se o ně rodičovsky starají, lhostejno, zda jde o muže nebo ženu. Má to ovšem háček, či spíše podmínku. Člověk poskytující kýženou jistotu musí být ve správný čas na pravém místě a vnímat i rozumět signálům dítěte. Pak již nic nestojí v cestě vytvoření „OK životního pocitu“. Pocitu, že svět je místo bezpečné a veskrze v pořádku a na „mé“ lidi se lze spolehnout. Na věci nic nemění rozdíly v interakci zaznamenávané v kontaktu s miminkem u mužů a u žen. Typickým argumentem R. A. Warshaka je zde již naznačené zjištění o tom, že matky mívají sklon malíčkého potomka spíše chránit a pečovat o něj. Otcové více rozvíjejí jeho hru, aktivitu a tvořivost.

Mistry umění překládat miminkovské esperanto bývají matky, kterým opravdu obvykle nečiní problém rozpoznat, co dítě potřebuje, a jeho potřeby uspokojit (viz např. Novák, T., Dvořáčková, B.: *Vztah matky a syna*.

Praha, Grada 2008). Leč pozor, tuto schopnost mají i otcové. A nejen oni. Profesor Matějček prokázal, že rodičovské chování je zcela dostupné i chlapcům, panicům staršího školního věku. O adolescentech ani nemluvě. Otec může kladně ovlivňovat intelektuální i citový rozvoj svých potomků, jakož také jejich motivaci ke vzdělání. Platí to jak ve vztahu k synům, tak i k dcerám. Do jisté míry to někdy výslovně, jindy spíše mezi řádky, potvrzují „dopisy otcí“ studentek filozofické fakulty, z nichž bude v této knize čerpáno. Otec projevující o potomka přiměřený zájem usnadňuje posléze i osamostatnění dítěte. Bezpečný, akceptující, a přitom na matce nezávislý vztah matku nijak v očích dětí nedegraduje. Činí je ale samostatnějšími. Náznaky toho, jak důležitý je otcovský model při volbě partnera dívky, se také objevují v citových dopisech. Namátkou z jednoho dopisu studentky:

V osobním kontaktu se starším nebo pro mě nějak významným mužem jsem hrozně nervózní. Stydím se a nevím vlastně proč. Nevadí mi znemožnit se před ženou-učitelkou, ale před mužem se začnu bát. Bojím se, že ho zklamu. Nerozumím tomu. Jenom, táto, vím, že se i tobě stydím něco říkat, že ti máma musí hodně věcí „tlumočit“. Neumím k tobě najít cestu, tati. Moc toho o mně nevíš. Jaké mám sny, co mne oslovuje, jaké mám starosti, koho mám a nemám ráda. Už zase pláču a měla bych plakat nad sebou. Nevím, jak to změnit. Závídím každé dceři a otcí, když jdou spolu třeba po městě a povídají si...

Slovy odborného textu – v péči a výchově dítěte angažovaný, citově bohatý a empatický otec, schopný své pocity projevit, přispívá ke psychické vyrovnanosti a stabilitě dítěte.

Tato kniha nepřináší hotové návody na řešení výchovných situací. Vychází z toho, že pro dívku je otec prvním mužem v jejím životě. Je to člověk, který na velmi dlouhou dobu, nezdědka i trvale, ovlivní její vztah k silnějšímu pohlaví. Pokud se přes všechny pubertální peripetie dokáže dcera osamostatnit, je s tátou spojena přinejmenším dědičností. Tohoto spojení se nezbaví. Jeho důsledky bude nacházet i ve svých dětech, vnucích či pravnucích.

Není pravda, že dnešní děti jsou tyrani a jde jim jen o módní zábavu a peníze. Nezisková organizace Gender studies oslovila v květnu 2008 po internetu

více než 1 500 osob ve věku od 15 do 30 let. Mimo jiné zjišťovala, co je pro dotyčné nejdůležitější. Na prvním místě se umístil vztah k rodičům a sourozencům...

Těžiště knihy, kterou držíte v ruce, spočívá v rozhovorech a jiných informacích od těch, kteří si vztahem otce a dcery prošli, a to v dobrém i zlém. V každé z publikací celého rodinného projektu se zabýváme některým z problémů dotýkajícím se rodičů a dětí bez ohledu na gender aspekty. Zde jde o týrání dítěte. Dále pak o transakčně analytický přístup k mezilidským hrám, které se vyskytují mimo jiné i mezi dětmi a rodiči. Volba obou zmíněných nápadů vyplynula z logiky textu. Vzájemná souvislost jejich zařazení je náhodná. I když, kdo ví... Mezilidskými hrami lze přinejmenším psychicky týrat jak děti, tak i rodiče. Mimořádně dobře lze těmito hrami týrat i bezdětné (viz podrobněji Gabriel, Z., Novák, T.: *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha, Grada 2008). Platí to i naopak. Týrání může mít charakter těžko prokazatelné, patologické, debaklové hry.

Kdybych si coby psycholog tvořil knihovničku nejpotřebnějších odborných knih, dejme tomu v rozsahu deseti kusů, pak do ní určitě zařadím „bibli her“ *Jak si lidé hrají* od Erica Berneho. Dokázat je identifikovat jak u sebe, tak u druhých by měl skutečně každý. Pomůže mu to nesednout na lep v rámci různých komunikačních pastí. Navíc to může přispět ke zvýšení počtu symbolických pohlazení v mezilidských vztazích.

Projekt „rodina – rodiče – děti – sourozenci“ tvoří sice volně spjatý, ale přece jen jeden celek. I proto najde čtenář některé psychoanalyticky orientované úvahy, jež mají obecnější platnost, v textu věnovaném matce a synovi a ne zde. Žádná z knížek se nesnaží poskytovat laciné recepty typu: „Jednotnost, důslednost, přiměřené nároky a projevy citů, to je základ zdravé výchovy.“ Ne že by to nemohla být pravda. Jen platí: „Všechny dobré zásady již byly mnohokrát popsány, nyní zbývá maličkost – uskutečnit je!“ Na onu „maličkost“ jednoduché recepty nejsou. Knihy chtějí inspirovat spíše k zamyšlení.